

## РОЗДІЛ 3

### ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ ТА ПРОЦЕСИ

УДК 321.01:316.32(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2025.43.8>

#### РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ СПРИЯННЯ РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ: РЕГІОНАЛЬНИЙ ВИМІР

#### IMPLEMENTATION OF THE POLICY ON PROMOTING THE DEVELOPMENT OF CIVIL SOCIETY IN UKRAINE: REGIONAL DIMENSION

Андрійчук Т.С.,

*orcid.org/0000-0003-3832-6252**кандидат політичних наук,**заступник завідувачого відділом Секретаріату**Кабінету Міністрів України,**старший викладач**Національного університету «Києво-Могилянська академія»*

Стаття присвячена питанню сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні, насамперед реалізації відповідної Національної стратегії на 2021–2026 роки. Метою статті є проаналізувати особливості цього процесу на регіональному рівні, який часто залишається без належної уваги дослідників, та виявити тенденції й проблемні питання, що потребують реагування. Розглянуті завдання, які мають виконувати обласні, Київська міська державні (військові) адміністрації на виконання урядових планів заходів з реалізації Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні. Такі завдання зосереджуються, здебільшого, на інформаційно-навчальній складовій для підтримки в регіонах заходів, які впроваджуються на національному рівні. Це є важливим, однак, не спонукає вивчати та враховувати специфічні потреби інститутів громадянського суспільства у конкретних регіонах. Водночас обласні, Київська міська державні (військові) адміністрації повинні розробити власні регіональні цільові програми сприяння розвитку громадянського суспільства, а також створити регіональні координаційні ради за участю представників інститутів громадянського суспільства з відповідних регіонів. Однак, проблемою є те, що лише незначна кількість регіональних програм сприяння розвитку громадянського суспільства враховують всі напрями такого сприяння, визначені в Національній стратегії, та мають комплексний характер. Ще більш проблемним виглядає інститут регіональних координаційних рад за участю представників інститутів громадянського суспільства. На сьогодні при більшості обласних, Київській міській державних (військових) адміністраціях такі ради не здійснюють активної діяльності. За результатами дослідження запропоновано низку рекомендацій, зокрема, щодо перегляду ефективності виконання обласними, Київською міською державними (військовими) адміністраціями завдань урядових планів заходів, надання їм координаційної та методичної підтримки; вдосконалення регіональних цільових програм сприяння розвитку громадянського суспільства із забезпеченням інклюзивного підходу; «перезавантаження» регіональних координаційних органів з питань сприяння розвитку громадянського суспільства.

**Ключові слова:** громадянське суспільство, інститути громадянського суспільства, регіони, обласні державні (військові) адміністрації.

The article is devoted to the issue of promoting the development of civil society in Ukraine, primarily the implementation of the relevant National strategy for 2021–2026. The aim of the article is to analyze the features of this process at the regional level, which often remains without due attention from researchers, and to identify trends and problematic issues that require a response. The tasks that regional and Kyiv city state (military) administrations must perform to implement government action plans for the implementation of the National strategy for promoting the development of civil society in Ukraine are considered. Such tasks focus, for the most part, on the information and educational component to support in the regions the measures implemented at the national level. This is important; however, it does not encourage research and consideration of the specific needs of civil society organizations in specific regions. At the same time, regional and Kyiv city state (military) administrations should develop their own regional target programs to promote the development of civil society, as well as create regional coordination councils with the participation of representatives of civil society organizations from the relevant regions. However, the problem is that only a small number of regional programs for promoting civil society development take into account all areas of such promotion defined in the National Strategy and are comprehensive. The institution of regional coordination councils with the participation of representatives of civil society organizations looks even more problematic. Today, such councils under most regional and Kyiv city state (military) administrations are not actively engaged in activities. Based on the results of the study, a number of recommendations are proposed. In particular, regarding the review of the effectiveness of the implementation of government action plans by regional and Kyiv city state (military) administrations, providing them with coordination and methodological support; improving regional target programs for promoting the development of civil society while ensuring an inclusive approach; "rebooting" regional coordination bodies for promoting the development of civil society.

**Key words:** civil society, civil society organizations, regions, regional state (military) administrations.

**Постановка проблеми.** Питання взаємодії між державою та громадянським суспільством є визначальним у розвитку сучасних демократій та стосується концептуальних підходів до самоорганізації суспільства, зменшення / збільшення ролі держави у суспільному житті. Інститути громадянського суспільства (громадські, благодійні, волонтерські та інші організації) покликані, з одного боку, надавати громадянам можливість спільнодії, відстоювання прав та інтересів, а з другого – контролювати доброчесність державних органів, допомагати розв'язувати складні суспільні проблеми через участь у розробленні політики, партнерство з державою. Нещодавні Рекомендації Європейської Комісії щодо заохочення залучення і ефективної участі громадян та організацій громадянського суспільства в процесах формування державної політики вказують на доцільність прийняття державами-членами ЄС планів дій або еквівалентних документів з метою створення умов для підтримки безпечного та сприятливого громадського простору й ефективної участі організацій громадянського суспільства [1]. В Україні вже достатньо тривалий час формується напрямок державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства, основними документами якого є національні стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства. Наразі реалізується третя така стратегія, затверджена Президентом України на 2021–2026 роки [2].

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Різні аспекти становлення та розвитку взаємовідносин між органами влади та інститутами громадянського суспільства в Україні тривалий час були предметом дослідження О. Бабкіної, Г. Зеленько, О. Майборода, М. Кармазіної, А. Колодій, О. Корнієвського, І. Кресіної, М. Розумного, Ф. Рудича, Ю. Шайгородського та інших вітчизняних дослідників. Водночас повномасштабне вторгнення, запровадження воєнного стану та прискорення євроінтеграційного процесу в Україні спонукають до дослідження цих питань в контексті нових умов функціонування органів влади та інститутів громадянського суспільства. Серед досліджень з таким фокусом уваги протягом останніх років – праці Н. Бондарчук [3], В. Докаленко [4], О. Корнієвського [5], В. Мельникова [6], В. Цимбалюка [7].

**Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.** Певною особливістю регіонального рівня є те, що на нього звертають увагу менше, ніж на національний чи місцевий. Це прослідковується і в дослідженнях питань взаємодії органів влади та інститутів громадянського суспільства вітчизняних науковців, які ми згадали вище, – переважна більшість з них зосереджуються на загальнодержавній діяльності. Лише окремі аспекти (насамперед, структурна спро-

можність) забезпечення взаємодії з інститутами громадянського суспільства органів виконавчої влади на регіональному рівні є предметом дослідження у працях Н. Гавкалової та Т. Щетініної [8], А. Орлової [9].

Водночас законодавство України з питань сприяння розвитку громадянського суспільства визначає завдання не лише для центральних, але й для місцевих органів виконавчої влади (обласних, Київської міської державних (військових) адміністрацій), що реалізують державну політику в регіонах. Показово, що і в згаданих вище Рекомендаціях Європейської Комісії [1] підкреслюється, що участь організацій громадянського суспільства у процесах формування політики має бути на усіх рівнях – місцевому, *регіональному*, державному, європейському та міжнародному. Тому вивчення особливостей регіонального виміру сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні є актуальним та таким, що потребує більшої уваги дослідників.

**Формулювання цілей статті** (постановка завдання). Метою статті є проаналізувати особливості процесу реалізації державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на регіональному рівні та виявити тенденції й проблемні питання, що потребують реагування.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки [2] визначає чотири пріоритетні напрями діяльності органів виконавчої влади у відповідній сфері: забезпечення ефективних процедур громадської участі у формуванні та реалізації державної політики на національному та регіональному рівнях, вирішенні питань місцевого значення; створення сприятливих умов для формування та інституційного розвитку інститутів громадянського суспільства; стимулювання участі цих інститутів в соціально-економічному розвитку та створення сприятливих умов для міжсекторальної співпраці. Завдання, що мають реалізовуватися за відповідними напрямами, знаходять відображення в урядових планах заходів. Наразі завершено реалізацію першого такого плану заходів до 2024 року [10].

Значна частина завдань згаданого плану заходів стосувалася загальнонаціонального рівня, насамперед вдосконалення законодавства та здійснення заходів на підтримку його реалізації (навчання, інформаційні кампанії тощо). Водночас визначалася й низка заходів для реалізації в регіонах обласними, Київською міською державними (військовими) адміністраціями. Такі заходи у переважній більшості є «типовими» для всіх регіонів та мають, здебільшого, інформаційно-навчальний характер: проведення інформаційних чи навчаль-

них заходів для інститутів громадянського суспільства та державних службовців, реалізація інформаційних кампаній та розповсюдження інформаційних матеріалів (популяризація переваг створення інститутів громадянського суспільства та роз'яснення реєстраційних процедур, питань надання соціальних послуг, соціального підприємництва, волонтерства, міжсекторальної співпраці тощо).

Як свідчить звіт про виконання плану заходів до 2024 року, узагальнений Секретаріатом Кабінету Міністрів України [11], більшість державних (військових) адміністрацій в тій чи іншій формі залучилися до здійснення в регіонах відповідної діяльності (хоча рівень залучення суттєво різниться – подекуди воно було достатньо формальним). Також окремі завдання для обласних, Київської міської державних (військових) адміністрацій стосувалися організації конкурсів проєктів інститутів громадянського суспільства для надання їм підтримки, проведення регіональних форумів громадянського суспільства, створення (сприяння створенню) ресурсних центрів, хабів, інших інфраструктурних об'єктів для інститутів громадянського суспільства. При цьому, для прикладу, регіональні форуми громадянського суспільства у 2023–2024 роках провели лише Вінницька, Волинська, Кіровоградська, Одеська обласні, Київська міська державні (військові) адміністрації. Низка інших адміністрацій відвідувалися проведенням інших форумів, хоча і на дотичні теми. Найбільша кількість хабів, інших об'єктів, що були створені у регіонах, призначені для молодіжних, ветеранських та волонтерських громадських організацій, організацій, що опікуються питаннями ВПО (відповідно, є частиною реалізації державної політики й в інших сферах). Водночас про створення просторів для інститутів громадянського суспільства незалежно від профілю їх діяльності, для підтримки загальної громадської активності в регіоні поінформували лише Кіровоградська, Полтавська, Сумська обласні, Київська міська державні (військові) адміністрації [11].

Новий урядовий план заходів з реалізації Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні (на 2025–2026 роки) [12] також містить низку завдань для регіонального рівня: проведення навчальних та інформаційних заходів (з питань організації публічних консультацій та діалогового підходу; залучення жителів до вирішення питань місцевого значення, заохочення ВПО до участі в житті приймаючої громади та ін.); проведення інформаційних кампаній для популяризації переваг створення інститутів громадянського суспільства та роз'яснення питань їх реєстрації; надання підтримки проєктам інститутів громадянського суспільства на конкурсних

засадах; сприяння розвитку соціального підприємництва; сприяння впровадженню шкільних громадських бюджетів та залучення старшокласників до волонтерства; сприяння залученню інститутів громадянського суспільства до надання соціальних послуг; сприяння створенню та функціонуванню ресурсних центрів, хабів, комунікативних майданчиків для інститутів громадянського суспільства; проведення регіональних форумів громадянського суспільства.

Відповідні завдання є, безумовно, важливими, водночас при виконанні більшості з них місцеві державні адміністрації виступають лише «посередниками» між центральними органами виконавчої влади та громадами відповідного регіону (саме тому багато завдань сформульовані як «сприяння»). «Типовість» заходів та їх загальні формулювання також не дозволяють належним чином врахувати специфіку регіонів та особливі потреби інститутів громадянського суспільства з цих регіонів.

Тому у цьому контексті важливо, що Національна стратегія визначає й низку завдань, що мали б дозволити обласним, Київській міській державним (військовим) адміністраціям зробити реалізацію державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства більш наближеною до потреб конкретних регіонів. Зокрема, вони повинні розробити регіональні цільові програми сприяння розвитку громадянського суспільства та вжити заходів для їх затвердження в установленому порядку, забезпечити їх реалізацію. Також одним із завдань Національної стратегії є забезпечення роботи регіональних координаційних рад з питань сприяння розвитку громадянського суспільства. Відповідно, важливо зупинити увагу на виконанні цих завдань.

Так, станом на 2025 рік у 19 регіонах (Вінницька, Дніпропетровська, Донецька, Житомирська, Запорізька, Кіровоградська, Луганська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Рівненська, Тернопільська, Харківська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська області та м. Київ) діють регіональні програми сприяння розвитку громадянського суспільства чи з дотичних питань (у Житомирській області – програма «Відкрита влада», у Запорізькій – програма «Громадянської стійкості та згуртованості») [13]. Відповідні програми, залежно від року прийняття (перед введенням воєнного стану чи після) затверджувалися або рішенням обласної ради (яке розроблялося обласною держадміністрацією), або рішенням обласної вже військової адміністрації. Водночас на сьогодні відсутні такі програми у Закарпатській, Київській, Сумській та Херсонських областях. Волинська, Івано-Франківська обласні державні (військові) адміністрації оприлюднили програми у статусі лише проєкту рішення. Якщо для Сум-

щини та Херсонщини це може мати логічне пояснення через безпекову ситуацію у прифронтових регіонах (хоча у Запорізькій чи Чернігівській області це не стало на заваді), то для Закарпаття та Київщини ситуація з відсутністю профільної регіональної програми викликає запитання стосовно виконання Національної стратегії та пріоритетності питань сприяння розвитку громадянського суспільства в регіоні.

Також слід звернути увагу, що не всі наявні регіональні програми сприяння розвитку громадянського суспільства за своїм змістом містять належні завдання та орієнтуються на пріоритетні напрями Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні (громадська участь, сприяння створенню та діяльності інститутів громадянського суспільства, участь відповідних інститутів у соціально-економічному розвитку та міжсекторальна співпраця). Аналіз змісту регіональних програм свідчить, що усі перераховані напрями знайшли відображення у конкретизованих завданнях лише в програмах сприяння розвитку громадянського суспільства Вінницької, Дніпропетровської, Донецької, Одеської, Запорізької областей та м. Києва. Не містять завдань до усіх напрямів, але мають більш комплексний характер регіональні програми також у Харківській, Чернівецькій, Чернігівській, Луганській областях.

Проблемою інших затверджених програм є зосередження здебільшого на питаннях громадської участі (проведення публічних консультацій, робота громадської ради, організація тематичних навчань тощо) та підтримки певних проєктів інститутів громадянського суспільства. В окремих регіонах «змішаний» характер програми призводить до переваги завдань, які стосуються не сприяння розвитку громадянського суспільства, а інших питань (розвитку інформаційного простору, книговидання тощо). Наприклад, після внесення змін до програми Львівської обласної державної (військової) адміністрації у 2023 році більшість завдань було зосереджено на інформаційному просторі та підтримці книговидання, а сприяння розвитку громадянського суспільства стосувалися лише чотири заходи (премії волонтерам; навчання для інститутів громадянського суспільства; Форум організацій громадянського суспільства та неконретизоване «впровадження кращих практик розвитку громадянського суспільства») [14]. Крім того, ще однією поширеною проблемою для значної частини регіональних програм сприяння розвитку громадянського суспільства є включення заходів, які не мають прямого стосунку до питань громадянського суспільства, наприклад, відзначення державних свят, закупівля квіткової продукції тощо (зокрема, у Вінницькій, Кіровоградській, Чернівецькій, Харківській областях).

Зазначені недоліки свідчать про потребу формування більш чіткого розуміння обласними державними (військовими) адміністраціями пріоритетних напрямів сприяння розвитку громадянського суспільства на рівні регіону, що також має передбачати виявлення та врахування потреб інститутів громадянського суспільства, які працюють в цьому регіоні. Це питання актуалізується також в контексті необхідності формування нових програм сприяння розвитку громадянського суспільства у найближчий період (більшість наявних програм діють до 2026 чи 2027 років). Запобіжником подібних недоліків може бути як методична підтримка та обмін кращими практиками між регіонами, так і належна громадська участь – залучення громадських, благодійних організацій, інших інститутів громадянського суспільства до підготовки та обговорення проєкту регіональної цільової програми, що дозволить врахувати особливості конкретного регіону. У цьому контексті варто відзначити нещодавній досвід залучення громадськості до підготовки нової програми Київської міської держадміністрації. Зокрема, цей процес включав проведення соціологічного дослідження жителів, стратегічну сесію у форматі «майстерня майбутнього» за участю представників інститутів громадянського суспільства, роботу експертної робочої групи та електронні консультації з громадськістю [15]. Такий підхід потребує поширення й серед інших обласних державних (військових) адміністрацій для покращення змісту регіональних програм сприяння розвитку громадянського суспільства.

Ще більш недосконалим наразі виглядає інститут регіональних координаційних рад з питань сприяння розвитку громадянського суспільства. При більшості обласних державних адміністрацій такі ради були утворені ще у 2016–2017 роках. Пізніше до їх складу могли вносити зміни і вони мали б продовжити свою роботу. Однак, аналіз інформації про роботу таких рад на веб-сайтах відповідних адміністрацій, свідчить, що більшість з них не є активними. Наприклад, останнє засідання координаційної ради при Вінницькій обласній державній (військовій) адміністрації, згідно інформації на веб-сайті, відбулося у 2020 році [16], при Одеській – у 2017 році [17], при Хмельницькій – у 2019 році [18], при Київській міськдержадміністрації – у 2018 році [19]. На більшості веб-сайтів інших обласних державних (військових) адміністрацій віднайти інформацію про роботу координаційної ради з питань сприяння розвитку громадянського суспільства взагалі не вдалося. Однак, є і позитивні приклади активізації роботи координаційних рад у складних умовах воєнного часу – активно запрацювала така рада після оновлення свого складу у 2025 році в Запорізькій області [20].

**Висновки** та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Проаналізовані особливості реалізації державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на регіональному рівні дозволяють сформулювати низку висновків та рекомендацій, врахування яких може посилити відповідний напрямок політики.

Важливо, що основний документ у відповідній сфері – Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки зосереджує увагу не лише на загальнонаціональному, але й на регіональному рівнях, що відповідає кращим міжнародним стандартам. Однак, завдання для обласних, Київської міської державних (військових) адміністрацій в урядових планах заходів з реалізації Національної стратегії сформульовані загально і «типово» та зосереджуються, здебільшого, на інформаційно-навчальній складовій для підтримки в регіонах заходів, що впроваджуються на національному рівні. З одного боку такий підхід є логічним, оскільки основні завдання місцевих державних адміністрацій полягають у реалізації державної політики на місцях, разом з цим, з другого боку, такий підхід не спонукає відповідні адміністрації вивчати та враховувати специфічні потреби інститутів громадянського суспільства у відповідних регіонах.

Водночас слід відзначити, що Національна стратегія містить завдання для місцевих державних адміністрацій, які потенційно спрямовані на те, щоб реалізація відповідної державної політики в регіонах мала більш інклюзивний характер та враховувала регіональну специфіку. Обласні, Київська міська державні (військові) адміністрації повинні розробити власні регіональні цільові програми сприяння розвитку громадянського суспільства, а також створити регіональні координаційні ради за участю представників інститутів громадянського суспільства з відповідних регіонів. Результати дослідження свідчать, що у переважній більшості регіонів на сьогодні діють подібні регіональні програми, однак є й низка обласних державних (військових) адміністрацій, які не виконали зазначене завдання. Також проблемою є те, що лише незначна кількість регіональних програм сприяння роз-

витку громадянського суспільства враховують всі напрями такого сприяння, визначені в Національній стратегії, та мають комплексний характер. Неподібною випадки зосередження лише на окремих завданнях (здебільшого, щодо громадської участі) або завданнях, які взагалі не мають стосунку до питань громадянського суспільства. Ще більш проблемним виглядає інститут регіональних координаційних рад, покликаних забезпечити залучення представників громадськості до відповідної роботи в регіоні. На сьогодні при більшості обласних, Київській міській державних (військових) адміністраціях такі ради, хоч і утворені, але не здійснюють активної діяльності.

Отже, є потреба в удосконаленні роботи з реалізації державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства на регіональному рівні, що має передбачати, зокрема:

- перегляд ефективності виконання обласними, Київською міською державними (військовими) адміністраціями завдань урядових планів заходів з реалізації Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства та налагодження більшої координації з ними міністерств, що відповідають за конкретні напрями політики в цій сфері, для методичної підтримки та встановлення чітких індикаторів реалізації завдань;
- вдосконалення регіональних цільових програм сприяння розвитку громадянського суспільства, для чого важливо забезпечити методичну підтримку та обмін кращими практиками між місцевими держадміністраціями, а також інклюзивний процес підготовки програм за участю інститутів громадянського суспільства з відповідних регіонів;
- «перезавантаження» координаційних органів з питань сприяння розвитку громадянського суспільства в регіонах, для того, щоб посилити залучення інститутів громадянського суспільства. Водночас модель побудови координаційного механізму, що була б більш ефективною (невеликий дорадчий орган, широкий комунікаційний майданчик, регулярні зустрічі тощо), потребує подальших досліджень та обговорень із заінтересованими сторонами.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Commission Recommendation C/2023/8627 on promoting the engagement and effective participation of citizens and civil society organisations in public policy-making processes. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=PI\\_COM:C\(2023\)8627](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=PI_COM:C(2023)8627).
2. Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки: Указ Президента України від 07.09.2021 № 487. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/487/2021>.
3. Бондарчук Н. Взаємодія влади та громадянського суспільства в контексті євроінтеграційних процесів в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2023. № 5. DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2156.2023.5.1>.
4. Докаленко В. Взаємодія між органами державної влади та інститутами громадянського суспільства в Україні в умовах масштабної війни. *Державне управління та регіональний розвиток*. 2022. № 15. С. 87–103. DOI: <http://doi.org/10.34132/pard2022.15.04>.

5. Корнієвський О. Комунікація влади та громадськості в умовах воєнного стану. *Політичне життя*. 2025. № 1. С. 88–93. DOI: <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2025.1.5>.
6. Мельников В. Виклики становлення громадянського суспільства в Україні під час військової агресії. *Juris Europensis Scientia*. 2024. Вип. 5. С. 15–19. DOI <https://doi.org/10.32782/chern.v5.2024.3>.
7. Цимбалюк В. Взаємодія органів влади з інститутами громадянського суспільства: специфіка в умовах воєнного стану. *Юридичний вісник*. 2023. Вип. 1 (66). С. 46–54. DOI: <https://doi.org/10.18372/2307-9061.66.17416>.
8. Гавкалова Н., Щетініна Т. Формування структурних підрозділів місцевих органів державної виконавчої влади з питань комунікацій з громадськістю. *Вісник Полтавського державного аграрного університету. Серія «Публічне управління та адміністрування»*. 2024. № 2. С. 77–85. DOI: <http://doi.org/10.32782/pdau.rma.2024.2.9>.
9. Орлова А. Аналіз готовності підрозділів по комунікаціях обласних державних адміністрацій до впровадження завдань Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки. *Публічне управління в Україні: історія державотворення, виклики та перспективи : матеріали XII наук. Інтернет-конф. за міжнар. участю для аспірантів та докторантів*, Одеса, 28 травня 2021 р. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2021. С. 181–184.
10. Про затвердження плану заходів до 2024 року щодо реалізації Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.02.2023 № 160. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/160-2023-%D1%80>.
11. Інформація про стан виконання плану заходів до 2024 року щодо реалізації Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів від 14.02.2023 № 160 (станом на 31.12.2024). URL: [https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/rubrik\\_spryannia/info-svitlofor-20241231.pdf](https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/rubrik_spryannia/info-svitlofor-20241231.pdf).
12. Про затвердження плану заходів з реалізації у 2025–2026 роках Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 21.03.2025 № 246. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/246-2025-%D1%80>.
13. Реалізація Національної стратегії місцевими державними адміністраціями. URL: <https://www.kmu.gov.ua/gromadskosti/gromadyanske-suspilstvo-i-vlada/spryannya-rozvitku-gromadyanskogo-suspilstva/natsionalna-stratehiia-spryannia-rozvytku-hromadianskoho-suspilstva-v-ukraini-na-2021-2026-roky/realizatsiia-natsionalnoi-stratehii-mistsevymy-derzhavnymy-administratsiiamy>.
14. Про внесення змін до Регіональної програми сприяння розвитку інформаційного простору та громадянського суспільства у Львівській області на 2021–2025 роки. URL: <https://loda.gov.ua/documents/87294>.
15. Пояснювальна записка до рішення Київської міської ради «Про затвердження міської цільової програми «Сприяння розвитку громадянського суспільства у місті Києві на 2025–2027 роки». URL: <https://kmr.gov.ua/uk/content/rishennya-kyivskoyi-miskoyi-rady-10269>.
16. Діяльність Координаційної ради з питань сприяння розвитку громадянського суспільства. URL: <https://www.vin.gov.ua/hromadianam/gromada/koordynatsiina-rada/59-diialnist-koordynatsiinoi-rady>.
17. Координаційна рада з питань сприяння розвитку громадянського суспільства. URL: <https://digital.od.gov.ua/golovna/gromadyanam/koordynatsijna-rada-z-pytan-spryannya-rozvytku-gromadyanskogo-suspilstva/>.
18. Координаційна рада з питань сприяння розвитку громадянського суспільства при Хмельницькій обласній державній (військовій) адміністрації. URL: [https://www.adm-km.gov.ua/?page\\_id=42593](https://www.adm-km.gov.ua/?page_id=42593).
19. Координаційна рада з питань сприяння розвитку громадянського суспільства при виконавчому органі Київської міської ради (КМДА). URL: [https://kyivcity.gov.ua/petytsii\\_ta\\_hromadska\\_aktivnist/gromadyanske\\_suspilstvo\\_i\\_vlada/koordinatsiyna\\_rada\\_z\\_pitan\\_spryannya\\_rozvitku\\_gromadyanskogo\\_suspilstva\\_pri\\_vikonavchomu\\_organu\\_kivsko\\_misko\\_radi\\_kmda\\_249264/](https://kyivcity.gov.ua/petytsii_ta_hromadska_aktivnist/gromadyanske_suspilstvo_i_vlada/koordinatsiyna_rada_z_pitan_spryannya_rozvitku_gromadyanskogo_suspilstva_pri_vikonavchomu_organu_kivsko_misko_radi_kmda_249264/).
20. Діяльність Координаційної ради з питань сприяння розвитку громадянського суспільства при Запорізькій обласній державній (військовій) адміністрації. URL: <https://www.zoda.gov.ua/article/2745/diyalnist-koordinatsiynoji-radi.html?page=1>.

Дата першого надходження рукопису до видання: 24.11.2025  
 Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 11.12.2025  
 Дата публікації: 31.12.2025